

превалюванням науково-організаційної та педагогічної діяльності, розробкою концепції становлення галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в УРСР, підготовкою фундаментальних наукових праць, а також навчальних посібників і підручників, міжнародним визнанням.

Список використаних джерел

1. Буркат В. П. Из спогадів про професора М. А. Кравченка / В. П. Буркат // Вчені-селекціонери у тваринництві. – К.: Аграрна наука, 1997. – С.92–95. – (Серія «Українські вчені-аграрії ХХ ст.»; кн.1).
2. Буркат В. П. Историчні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України: монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К., 2006. – 584 с.
3. Зубець М. В. Завжди поряд із своїми вихованцями / М. В. Зубець // Талант і добро вічні як світ. – К.: Аграрна наука, 1999. – С.25–46.
4. Кравченко Микола Антонович: біобібл. покажч. наук. пр. / УААН, Центр наук. с-г. б-ка; упорядн.: В. П. Буркат, Т. Ф. Дерлеменко, З. І. Варга та ін.; наук. ред. М. В. Зубець, М. С. Слободяник. – К., 1999. – 56 с.
5. Кравченко Н. А. Разведение сельскохозяйственных животных / Н. А. Кравченко. – М.: Колос, 1973. – 486 с.
6. Найденко К. А. Кравченко Микола Антонович / К. А. Найденко // Вчені-селекціонери у тваринництві. – К.: Аграрна наука, 1997. – С.90–91. – (Серія «Українські вчені-аграрії ХХ ст.»; кн.1).
7. Розвиток творчої спадщини професора М. А. Кравченка його науковою школою на межі тисячоліть / Ю. Ф. Мельник, М. В. Зубець, В. П. Буркат та ін. // Науковий вісник НУБіП України. – К., 2009. – Вип.138. – С.33–33.

References

1. Burkat V. P. Iz spohadiv pro profesora M. A. Kravchenka / V. P. Burkat // Vcheni-selektcionery u tvarynyystvi. – K.: Ahhrarna nauka, 1997. – S.92–95. – (Seriya «Ukrayins'ki vcheni-ahharyiyi XX st.»; kn.1).
2. Burkat V. P. Istorychni aspekty rozvytku teoryiy selektsiyi u skotarstvi Ukrayiny : monohrafiya / V. P. Burkat, I. S. Boroday. – K., 2006. – 584 s.
3. Zubets' M. V. Zavzhdy poryad iz svoyimy vykhovantsyamy / M. V. Zubets' // Talant i dobro vichni yak svit. – K.: Ahhrarna nauka, 1999. – S.25–46.
4. Kravchenko Mykola Antonovych: biobibl. pokazhch. nauk. pr. / UAAN, Centr nauk. s-g. b-ka; uporjadn.: V. P. Burkat, T. F. Derlemenko, Z. I. Varga ta in.; nauk. red. M. V. Zubec', M. S. Slobojdjanyk. – K., 1999. – 56 s.
5. Kravchenko N. A. Razvedenie sel'skohozyajstvennyh zhivotnyh / N. A. Kravchenko. – M.: Kolos, 1973. – 486 s.
6. Naydenko K. A. Kravchenko Mykola Antonovych / K. A. Naydenko // Vcheni-selektcionery u tvarynyystvi. – K.: Ahhrarna nauka, 1997. – S.90–91. – (Seriya «Ukrayins'ki vcheni-ahharyiyi XX st.»; kn.1).
7. Rozvytok tvorchoyi spadshchyny profesora M. A. Kravchenka yoho naukovoju shkoloju na mezhi tysyacholit' / Yu. F. Mel'nyk, M. V. Zubets', V. P. Burkat ta in. // Naukovyy visnyk NUBiP Ukrayiny. – K., 2009. – Vyp.138. – S.33–33.

Shulha V. P., Candidate of Geographical Sciences, National Aviation University (Ukraine, Kyiv), shulhavp@online.ua

The heuristic potential of the periodization method in historical and biographical studies (on the example of research of Professor M. Kravchenko's activities)

The place and role of the periodization method in historical and biographical research was highlighted. It is proved that its effective use is based on the selection of appropriate criteria for the periodization. Periodization of scientific activities of the Doctor of Agricultural Sciences, Professor M. Kravchenko was done. The features of his organizational, pedagogical, production, research activities in each of the selected periods were disclosed. His scientific legacy was systematized and scientific achievements according to the proposed periodization were generalized. As the most productive period of the creative path of the scientist, we considered 1966–1986, which was marked by the dominance of pedagogical and research activities, the development of the concept of the forming of the specialized beef cattle sector in the Ukrainian SSR, the preparation of fundamental scientific works, as well as educational manuals and textbooks, international recognition.

Keywords: methodology of the history of science, animal husbandry, beef cattle breeding, breed of farm animals, breeding methods.

* * *

УДК 94(477.86)+(477.84):291.6:281.5

Гавриш І. В.,
аспірантка кафедри історії України, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), 55janet@ukr.net

РЕЛІГІЙНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРЕНАХ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ УГКЦ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО СОБОРУ

У контексті досліджень з історії УГКЦ автор звертає увагу на особливості антирелігійної політики радянської влади на теренах Станіславівської єпархії в 1940-х рр., показує штучність «самоліквідації» Церкви на Львівському соборі і процес «воз'єднання» з РПЦ, репресивні механізми впливу держави на церковних ієрархів, священників і вірних, жертовну готовність греко-католицького духовенства відстоювати свою віру всупереч офіційній політиці радянської влади. Було з'ясовано, що рішення про скликання Собору приймалося не церковними діячами, навіть тими, що входили до складу Ініціативної групи, а перш за все органами держбезпеки. Головну роль у насадженні православної віри на Прикарпатті відіграв нововисвячений єпископ А. Пельвецький. Незважаючи на репресивні методи впливу, більша частина греко-католицьких священників єпархії категорично відмовлялася зраджувати віру своїх батьків, а деякі свій перехід у православ'я вважали звичайною формальністю.

Ключові слова: УГКЦ, Станіславівська єпархія, єпископ, Львівський собор, духовенство, радянські органи влади.

Відродження духовності українського народу повинно відбуватися в атмосфері єдності й миру, злагоди між представниками різних християнських конфесій. У зв'язку з цим, зростає актуальність вивчення особливостей історичного розвитку УГКЦ. Особливо актуальним є вивчення діяльності духовенства, чернецтва і вірних в межах Станіславівської єпархії у період радянського тоталітаризму, оскільки УГКЦ була і залишається значною частиною соціокультурного середовища західноукраїнського регіону. Дослідження історії Станіславівської церковно-релігійної інституції також актуалізується через недостатність висвітлення цієї проблематики в сучасній історичній науці. Попри наявність наукових праць з вивчення історії підпільної Церкви, питання особливостей ліквідації релігійних осередків у межах єпархії, їх функціонування в нелегальних умовах до сьогодні комплексно не вивчалось. Окремі наукові розвідки зробили І. Андрухів [1], В. Марчук [2], Н. Концур–Карабінович [3].

Мета дослідження полягає у всебічному і різномплановому вивченні ліквідації інституції УГКЦ на теренах Станіславівської єпархії в 1940-х рр.

Українська Греко-Католицька Церква протягом кількох століть відігравала помітну роль у суспільно-політичному і національно-культурному житті Східної Галичини. Складовою інституцією УГКЦ була Станіславівська єпархія, до складу якої входило 20 деканатів [4, с. 194]. З 1904 р. станіславівським єпископом був доктор богословських наук Григорій Хомишин. Очолована ним церковно-релігійна інституція станом на 1938 р. нараховувала 421 парохію, 531 душпастиря, 886 церковів і понад 1 млн. вірних [4, с. 194–195]. У м. Станіславові діяла духовна семінарія і Богословський лицей імені святого Йоана Золотоустого, в яких здобували освіту 90 студентів.

Після повернення радянської влади на Західну Україну влітку 1944 р. на завершальному етапі німецько-радянської війни, розпочався остаточний процес ліквідації УГКЦ. У перші місяці після вигнання німецьких окупантів органи держбезпеки не вдалися

до надто різких заходів і до кінця 1944 р. репресії проти греко-католицького духовенства не набрали помітних масштабів. Однак незаперечним є факт недовіри влади до духовенства УГКЦ, який підтверджується тотальним збором інформації та оперативним вивченням священників органами держбезпеки [5, с. 14–15].

У результаті роботи по «возз'єднанню» УГКЦ з РПЦ Уповноважений Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по УРСР П. Вільховий станом на 19 січня 1946 р. виділив три групи греко-католицьких священників. Перша група, яка складала більшість серед духовенства, повністю визнавала правильність лінії на «возз'єднання». Зокрема на конференції духовенства Снятинського деканату Станіславської області із 11 присутніх отців за резолюцію про «возз'єднання» проголосувало 10 священників. Відмовився від голосування тільки декан І. Оренчук заявивши, що «моя совість не дозволяє цього робити» [6, арк. 158–159].

Друга група священників займала вичікувальну позицію, покладаючи остаточне рішення на собор, який мав бути скликаний Ініціативною групою. До третьої групи увійшли священники-монахи василіани, редемптористи і студити, деякі отці, які прийняли целібат, а також працівники митрополії, капітули і ординаріата [6, арк. 160]. Про їхню позицію уповноважений не надає жодної інформації, але ми припускаємо, що третя група категорично була проти акції «возз'єднання».

Двадцять п'ятого січня 1945 р. заступник начальника управління НКДБ по Станіславській області полковник Павленко просив санкції на арешт греко-католицьких священників М. Сингалевича та П. Слугоцького, яких звинувачували у співпраці з німецькими окупантами, підтримці ОУН та активній боротьбі проти радянської влади [5, с. 307–310]. Із доповідної записки УНКДБ по Тернопільській області до НКДБ УРСР про оперативно-слідчі заходи стосовно греко-католицького духовенства від 3 лютого 1945 р. дізнаємось, що «серед уніатського духовенства (Тернопільщини. – І. Г.) виявлено і взято на оперативний облік 31 особу активного антирадянського елементу». Доволі цікаво, що у даний список було внесено о. Антона Пельвецького, пароха с. Копичинці Гусятинського району Тернопільської області, якого чекісти вважали довіреною особою єпископа Г. Хомишина, українським націоналістом і борцем проти радянської влади [5, с. 343–353].

Можна погодитись з думкою багатьох істориків, що початком широкомасштабної кампанії радянської влади за ліквідацію УГКЦ є прийняття «Інструкції №58» розробленої головою РСРПЦ Г. Карповим і 17 березня 1945 р. затвердженої Й. Сталіним. Даний документ містить конкретні вказівки з ліквідації Церкви. Зокрема, було запропоновано заснувати ініціативну групу, завданням якої мало стати оголошення про розрив з Ватиканом і проведення роботи серед уніатського духовенства щодо переходу у православ'я [3, с. 103–105].

Відкритий наступ проти УГКЦ більшовицька влада розпочала руками Ярослава Галана, котрий 6 квітня 1945 р. опублікував у газеті «Вільна Україна» статтю «З Хрестом чи з ножем?», заховавшись за псевдо Володимир Росович. Це був своєрідний сигнал початку репресій проти УГКЦ. 26 березня того ж

року датується постанова НКДБ УРСР про арешт станіславівського єпископа Г. Хомишина, затверджена народним комісаром держбезпеки УРСР С. Савченком та санкціонована львівським обласним прокурором Корнетовим. Із постанови відомо, що владика «будучи вороже налаштованим проти СРСР, ... з 1930 р. вступив на шлях активної антирадянської діяльності, організував клерикально-націоналістичну організацію, що мала назву «Українська Національна (насправді Народна – І. Г.) Обнова» та її орган «Нова Зоря», які розгорнули активну антирадянську і наклепницьку агітацію, закликаючи український народ лояльно відноситись до польських властей [5, с. 474].

У ніч на 12 квітня 1945 р. було заарештовано митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Микиту Будку, Миколу Чарнецького, станіславівського єпископа-ординарія Григорія Хомишина та його помічника – владика Івана Лятишевського, а також велику кількість священників та церковного активу [7, с. 21].

Стаття Я. Галана і арешти греко-католицького духовенства викликали розгубленість і боязнь нових репресій. Деякі представники греко-католицького духовенства та української інтелігенції у цих подіях бачили неминучість розгрому Греко-Католицької Церкви радянськими органами з витікаючим наслідками відриву від Ватикану і приєднання до РПЦ. З цього приводу парох церкви м. Станіслава о. М. Гаєвий заявляв: «Священникам буде важко. Це тільки початок. Тепер багато священників піде у тюрму. Можливо влада захоче підготувати арештованих єпископів порвати унію з Римом і підкоритися московській патріархії». Подібну думку висловив о. Боровик, вбачаючи причину арештів вищих ієрархів УГКЦ у їхній антирадянській діяльності у період німецької окупації: «Єпископів арештували за те, що в 1942 р. Хомишин написав послання. Направлене проти радянської влади. Тепер, мабуть. Буде переслідування Католицької Церкви» [8, арк. 85–86].

Обезглавивши УГКЦ арештами, органи держбезпеки звернули увагу на ту частину духовенства, яка утрималася від демаршів. Саме з тих, хто не займав твердої позиції, або в кому переважали сумніви й страх перед репресіями, і було розпочато організацію руху за ліквідацію унії. У результаті проведеної роботи було виявлено і залучено до організації «возз'єднання» церков кілька священників Станіславівської єпархії. У доповідній записці наркома держбезпеки УРСР С. Савченка про заходи з ліквідації УГКЦ від 17 травня 1945 р. є інформація про арешт о. Гната Луби, якого під час слідства було завербовано для «очолення ініціативної групи у м. Станіславі по переходу уніатів у православ'я» [5, с. 669–671]. Також погодилися перейти у православ'я з усіма своїми приходами декани Лисецький – Микола Салий, Чортківський – Лев Вороткевич і Коломийський – Олександр Русин, який був «авторитетною особою серед уніатського духовенства Станіславівської єпархії» [5, с. 672].

Незважаючи на те, що радянські органи мали всі можливі методи впливу, побороти УГКЦ і її вірних виявилось досить важко. Багато священників готові були повторити шлях арештованих або перейти на світську роботу, аніж зрадити Церкву. Так, о. Михайло Салевич, парох с. Струпків Отинійського району Станіславської області, у 1945 р. заявив, що «радянська влада безбожна,

всюди пише і заявляє, що релігія – опіум для народу. Мені 42 роки і в іншу віру переходити не легко. Догмати нашої церкви інші, а тому якщо греко–католицьку церкву закриють і вона не буде існувати, то мені краще стати свинопасом» [9, арк. 12].

Радянська влада не бажала зволікати з реалізацією плану по «возз'єднанню уніатської церкви з Православною». Задля цього у травні 1945 р. було оголошено про створення і початок роботи так званої «Ініціативної групи по возз'єднанню Греко–католицької церкви з РПЦ» (далі – Центральна Ініціативна група). Вона складалася з трьох священників, які мали представляти кожну греко–католицьку єпархію: Гавриїл Костельник – керівник, настоятель Преображенської церкви у Львові – представив Львівську архієпархію, Михайло Мельник – генеральний вікарій Перемиської єпархії та Антоній Пельвецький – декан Гусятинського деканату від Станіславської єпархії. Отець А. Пельвецький виявився привабливою кандидатурою для працівників НКДБ завдяки тому, що був комунікабельним, підтримував широкі знайомства і приязні взаємини з багатьма священнослужителями Станіславської єпархії [3, с. 115–118].

Практична робота по «возз'єднанню» греко–католицького духовенства з РПЦ проходила у формі бесіди окремих отців з уповноваженим у справі релігійних культів, а згодом самим А. Пельвецьким, які прагнули залучити до складу Ініціативної групи хоча б по одному представнику від деканату, щоб через них можна було проводити агітацію серед інших священників. А. Пельвецький зазначав, що «возз'єднання» духовенства Станіславської єпархії проводити надзвичайно важко. По–перше, він не міг виїздити у райони єпархії для розмови зі священниками через «активні дії бандерівців... які забороняють духовенству переходити до православної церкви». По–друге, єпископом Г. Хомишиним була проведена «велика робота по латинізації греко–католицької церкви. Духovenство навіть боїться вимовляти слово православної» [5, с. 125–127].

У результаті роботи членів Центральної Ініціативної групи у ряді районів західних областей України було створено 16 місцевих ініціативних груп, які об'єднували священників Львівської, Тернопільської, Станіславської і Дрогобицької областей. Член Центральної Ініціативної групи по Станіславській області А. Пельвецький, працюючи деканом у Гусятинському районі Тернопільської області, у травні 1945 р. скликав нараду священників свого деканату, після якої 16 греко–католицьких отців висловили свою згоду на возз'єднання з православною церквою. Ставши настоятелем кафедрального собору м. Станіслава у червні того ж року створив на місці ініціативну групу [5, с. 838–839].

Восьмого серпня 1945 р. відбулася зустріч співробітника НКВД УРСР І. Богданова з членами Ініціативної групи Г. Костельником та А. Пельвецьким. Під час розмови А. Пельвецький повідомив, що із 300 священників Станіславської єпархії станом на 4 серпня 56 осіб перейшли під юрисдикцію Ініціативної групи, керівником якої був А. Пельвецький. Крім того перейшли 20 священників Гусятинського деканату Тернопільської області, де раніше єпископ був деканом.

Загалом із 76 осіб, «безпосередньо у православ'я перейшло б 15–20 осіб, і то за умови, що патріарх залишить обряди, до яких привикло греко–католицьке духовенство єпархії» [10, с. 125–129].

Доволі часто траплялися випадки, коли духовенство відмовлялося від добровільного переходу у православ'я. Так священник с. Марківці Тисменицького деканату о. Гнат Величко прямо заявив уповноваженому й А. Пельвецькому: «Моя совість зараз не дозволяє йти в ініціативну групу. Хочу бути священником греко–католицької церкви, яким був до цього часу і не буду порушувати присяги, яку дав єпископу Хомишину Григорію. Я знаю, що він арештований органами НКГБ як ворог народу. Це мене здивувало і я не вірю, що Хомишин є ворог народу. Нехай єпископ Хомишин відмінить мою присягу, тоді я подумаю, чи вступати до ініціативної групи [1, с. 29].

Категорично проти вступу до Ініціативної групи виступив парох с. Ганусівка Жовтневого району Станіславської області о. Антон Казновський. «З ініціативною групою я не згідний, під її юрисдикцією не буду, оскільки на її роботу верховне духовенство не дало дозволу. Вступати у члени ініціативної групи я не буду, що хочете, те і робіть зі мною, хоч судить, хоч садить, я віру не зміню. Я дав присягу єпископу – Хомишину і цю присягу не зраджу. Дану клятву папі Римському не порушу. Єпископ Хомишин посаджений у тюрму неправильно, він не ворог народу, я його добре знаю 40 років, він мій духовний батько» [11, арк. 111–112].

Радянські органи розуміли, що опір священників неможливо подолати одними лише закликами до возз'єднання. І владою було обрано шлях застосування тотальних репресій і шантажу. Так, з 1 вересня до 1 грудня 1945 р. у Станіславській області було заарештовано 33 священників, які найактивніше виступали проти «возз'єднання», звинувативши їх у «зв'язках з німецькими окупантами та буржуазними націоналістами» [3, с. 126–127].

Для зростання чисельності прихильників Ініціативної групи представники органів радянської влади нерідко погрожували позбавити священників права на душпастирську діяльність. Так, якщо станом на 1 серпня 1945 р. до Ініціативної групи в Станіславській області входило лише 55 осіб (51 священник і 4 дяки), то наприкінці року – вже 177 священників і 37 дяків [3, с. 126–127]. Але як зазначав голова Ініціативної групи Г. Костельник у листі до патріарха Алексія, «що тільки незначний відсоток між нашими священниками, приєднаними до «Ініціативної групи» зробили це згідно зі своїми переконаннями. Таких священників немає напевно і 50. Інші це зробили тому, що нема іншого виходу. Православ'я, яке виникає у нас за такой короткий термін, буде спочатку тільки зовнішнім лакуванням» [6, арк. 100].

Діяльність Центральної Ініціативної групи дала підстави органам держбезпеки перейти до наступного етапу ліквідації УГКЦ. У грудні 1945 р. було прийняте рішення про підготовку Загального церковного собору УГКЦ (Загальногалицького собору) як «єдиної канонічної форми організаційного закріплення ліквідації Греко–католицької церкви і возз'єднання її з Православною церквою» [10, с. 439–440]. Для підвищення рівня представництва ініціаторів проведення собору з

числа духовенства було вирішено висвятити у сан єпископів. Серед найімовірніших кандидатів було названо найбільш прийнятними претендентами М. Мельника та А. Пельвецького, які зарекомендували себе надійними провідниками політики радянської влади [3, с. 132–133]. 20 лютого 1946 р. московський патріарх Алексій «рукоположив» на єпископа А. Пельвецького і призначив його владикою Станіславської православної єпархії [1, с. 33].

Собор розпочав свою роботу 8 березня 1946 р. у храмі св. Юра у м. Львові. Як повідомила учасників мандатна комісія на Собор запросили 225 делегатів-священників і 22 делегатів від мирян з усіх трьох греко-католицьких єпархій. На собор прибули 216 священників і 19 мирян, причому запрошені неприєднані до Ініціативної групи священники брати участь у соборі відмовилися [12, с. 56]. Станіславську єпархію на соборі представляли 45 священників, з них 20 деканів, і 6 мирян (Я. Івасів – директор школи м. Станіслава, Д. Прунько – директор історичного музею, м. Станіслав, Л. Чорнодоло – дяк м. Тисмениця, В. Вербовий, В. Третяк – лікар, м. Коломия і К. Сервинський – інженер, м. Коломия) [13, арк. 6–18].

Собор відкрився о 10 годині ранку. Із вступним словом виступив о. Г. Костельник, який запропонував, щоб «наш собор вирішив зліквідувати постанови Брестського собору 1596 р. відректись від унії з Римом, повернутись до святої Православної Церкви...» [14, с. 269].

Деякі греко-католицькі священники вважали офіційну ліквідацію УГКЦ простою формальністю. Зокрема, о. Я. Рокицький, повернувшись на свою парафію «нікому не розказував про собор і у церкві не запровадив будь-які зміни» [15, с. 171].

Таким чином, після приходу радянської влади на територію Західної України для боротьби з Церквою були залучені репресивні органи, що використовували методи тиску, шантажу та репресій стосовно духовенства. Кульмінацією ліквідації УГКЦ в цілому і Станіславської єпархії, зокрема, став Львівський собор 1946 р., на якому Церква «самоліквідувалася», а парафії та вірні були передані під юрисдикцію РПЦ. Однак Собор не став моментом рішучого повороту духовенства і вірних єпархії до православ'я, а тільки одним з етапів ліквідації УГКЦ.

Список використаних джерел

- Андрухів І. Галицька Голгофа. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. – 84 с.
- Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України XX ст. / Василь Марчук. – Івано-Франківськ, 2004. – 464 с.
- Конкур-Карабинович Н. Греко-католицька церква. Початки підпілля / Н. Конкур-Карабинович. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 216 с.
- Шематизм Всего клира Греко-Католицької єпархії Станіславської на рік Божий 1935. – Станіслав, 1938. – 216 с.
- Ліквідація УГКЦ (1939–1946): документи радянських органів державної безпеки: у 2 т. – Т.1 / КНУ імені Т. Г. Шевченка, Центр українознавства; Інститут історії України НАН України, Відділ по розробці архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ; Державний архів Служби безпеки України. – К.: П.П. Сергійчук М. І., 2006. – 920 с.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. (Центральний комітет Комуністичної партії України. Документи загального відділу ЦК Компартії України (секретна частина)). – Оп.23. – Спр.1640. – 210 арк.

7. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 475 с.

8. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.1605. – 96 арк.

9. Там само. – Спр.1639. – 185 арк.

10. Ліквідація УГКЦ (1939–1946): документи радянських органів державної безпеки: у 2 т. – Т.2 / КНУ імені Т. Г. Шевченка, Центр українознавства; Інститут історії України НАН України, Відділ по розробці архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ; Державний архів Служби безпеки України. – К.: П.П. Сергійчук М. І., 2006. – 804 с.

11. Держархів Івано-Франківської області. – Ф.Р.–388 (Уповноважений Ради у справах релігійних культур при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944–1989 рр.). – Оп.1. – Спр.4. – 344 арк.

12. Конкур Н. Львівський собор 1946 року та його місце в історії УГКЦ / Наталія Конкур // Наукові записки Тернопільського ун-ту В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2006. – Вип.2. – С.55–59.

13. Держархів Львівської області. – Ф.Р.–1332 (Уповноважений Ради у справах релігії при РМ СРСР по Львівській області 1946 р.). – Оп.1. – Спр.4. – 48 арк.

14. Конкур Н. Львівський собор 1946 року і проблеми виживання греко-католиків / Наталія Конкур // Наукові записки Тернопільського ун-ту В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип.3. – С.268–271.

15. о. Говера І. Львівський псевдособор 1946 року очима учасника / о. Іван Говера // Українська Греко-Католицька Церква в історії та сучасних процесах розвитку українського суспільства (до 420-ліття укладення Берестейської унії, 70-ліття Львівського «псевдособору» 1946 р.): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2016 р.) / За заг. ред. д. іст. н. Е. Бистрицької (гол. ред.), д. філос. н. А. Колодного, д. філос. н. П. Яроцького. – Тернопіль-Київ: Вектор, 2016. – С.167–172.

References

- Andruhiv I. Galyc'ka Golgofa. – Ivano-Frankivs'k: Nova Zorja, 1997. – 84 s.
- Marchuk V. Cerква, duhovnist', nacija. Ukrai'ns'ka greko-katolyc'ka cerква v suspil'nomu zhytti Ukrai'ny XX st. / Vasyl' Marchuk. – Ivano-Frankivs'k, 2004. – 464 s.
- Koncur-Karabinovych N. Greko-katolyc'ka cerква. Pochatky pidpillja / N. Koncur-Karabinovych. – Ivano-Frankivs'k: Nova Zorja, 2011. – 216 s.
- Shematyzm Vsego klyra Greko-Katolyc'koi' jeparhii' Stanyslavivs'koi' na rik Bozhij 1935. – Stanyslaviv, 1938. – 216 s.
- Likvidacija UGKC (1939–1946): dokumenty radjans'kyh organiv derzhavnoi' bezpeky: u 2 t. – T.1 / KNU imeni T. G. Shevchenka, Centr ukrai'noznavstva; Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, Viddil po rozrobci arhiviv VUCHK-GPU-NKVD-KGB; Derzhavnyj arhiv Sluzhby bezpeky Ukrai'ny. – K.: P.P. Serghijchuk M. I., 2006. – 920 s.
- Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny (dali – CDAGO Ukrai'ny). – F.1. (Central'nyj komitet Komunistychnoi' partii' Ukrai'ny. Dokumenty zagal'nogo viddilu CK Kompartii' Ukrai'ny (sekretna chastyna)). – Op.23. – Spr.1640. – 210 ark.
- Sergijchuk V. Neskorena cerква. Podvyzhnyctvo greko-katolykiv Ukrai'ny v borot'bi za viru i derzhavu / Volodymyr Serghijchuk. – K.: Dnipro, 2001. – 475 s.
- CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Op.23. – Spr.1605. – 96 ark.
- Tam samo. – Spr.1639. – 185 ark.
- Likvidacija UGKC (1939–1946): dokumenty radjans'kyh organiv derzhavnoi' bezpeky: u 2 t. – T.2 / KNU imeni T. G. Shevchenka, Centr ukrai'noznavstva; Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, Viddil po rozrobci arhiviv VUCHK-GPU-NKVD-KGB; Derzhavnyj arhiv Sluzhby bezpeky Ukrai'ny. – K.: P.P. Serghijchuk M. I., 2006. – 804 s.
- Derzharhiv Ivano-Frankivs'koi' oblasti. – F.R.–388 (Upovnovazhenyj Rady v spravah religijnyh kul'tiv pry RM SRSR po Ivano-Frankivs'kij oblasti, 1944–1989 rr.). – Op.1. – Spr.4. – 344 ark.
- Koncur N. L'vivs'kyj sobor 1946 roku ta jogo misce v istorii' UGKC / Natalija Koncur // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo un-tu V. Gnatjuka. Serija: Istorija. – Ternopil', 2006. – Vyp.2. – S.55–59.
- Derzharhiv L'vivs'koi' oblasti. – F.R.–1332 (Upovnovazhenyj Rady u spravah religii' pry RM SRSR po L'vivs'kij oblasti 1946 r.). – Op.1. – Spr.4. – 48 ark.

14. Koncur N. L'vivs'kyj sobor 1946 roku i problemy vyzhyvannja greko-katolykiv / Natalija Koncur // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo un-tu V. Gnatjuka. Serija: Istorija. – Ternopil', 2008. – Vyp.3. – S.268–271.

15. o. Govera I. L'vivs'kyj psevdosobor 1946 roku ochyma uchasznyka / o. Ivan Govera // Ukraïns'ka Greko-Katolyc'ka Cerkva v istorii ta suchasnyh procesah rozvytku ukraïns'kogo suspil'stva (do 420-littja ukkladennja Berestejs'koi unii, 70-littja L'vivs'kogo «psevdosoboru» 1946 r.): Materialy Vseukraïns'koi naukovopraktychnoi konferencii (m. Ternopil', 21–22 kvitnja 2016 r.) / Za zag. red. d. ist. n. E. Bystryc'koi (gol. red.), d. filos. n. A. Kolodnogo, d. filos. n. P. Jaroc'kogo. – Ternopil'–Kyïv: Vektor, 2016. – S.167–172.

Gavrysh I. V., postgraduate student, the Ukrainian History Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university (Ukraine, Ivano-Frankivsk), 55janet@ukr.net

Religious and political processes on the territories of the Stanislaviv diocese of the Ukrainian Greek Catholic Church before and during carrying out of Lviv union

In the context of research of the history of Ukrainian Greek Catholic Church the author pays attention to the features of the anti-religious policy of the Soviet power on the territories of Stanislaviv diocese in the 1940s, indicates the artificiality of «self-destruction» of the Church at the Lviv union and the process of «reunification» with the Russian Orthodox Church, repressive mechanisms of state influence on church leaders, priests and believers, sacrificial readiness of the Greek Catholic clergy to defend their faith against the official policy of the Soviet regime. Has been found that decision on convening the Union was accepted not church leaders, even those that were part of the Initiative group, but first of all by the security organs. The main role in spreading the Orthodox faith in the Precarpathian region played an ordained bishop A. Pelvetskyj. However, the Union did not become a point of decisive turn of clergy and believers to Orthodoxy, but only one of the stages of liquidation of the UGCC. Despite the repressive methods of influence, the most of the Greek Catholic priests of diocese categorically refused to betray the faith of their parents, and some of them the transition to Orthodoxy considered usual formality.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, Stanislaviv diocese, bishop, Lviv union, priesthood, Soviet authorities.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
lukyanenko.ov@gmail.com

«КАРИКАТУРНІ ВІЙНИ» В ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКИ) (Ч.5)

Ілюструються акценти, що їх розставляла для освітян УРСР профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.) у сфері міжнародної політики крізь специфічну форму впливу на свідомість – карикатури. Застосування методу контент-аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами та студентами вищів світового порядку та оцінки подій на міжнародній арені; виявити змістову участі освітян у «холодній війні». Розвідка написана у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, міжнародна політика, карикатура, вища педагогічна школа, десталінізація.

Кінець 1950–х – 1960–ті роки можна цілком упевнено назвати не лише «відлигою» у політичному житті СРСР, але й часом глобального танення «льодовиків колоніалізму». Питання молодих країн Сходу та Півдня, що прокидалися, не могли бути залишені осторонь радянськими освітянами. Вінницький вихованець А. Гуцол у грудні 1958 р. опублікував на сторінках «Радянської освіти» малюнок під промовистою назвою «Геть пута колоніалізму!». На карикатурі був зображений негр з голим торсом та у настегновій пов'язці – класичне уявлення про обездоленого раба. Він напруг усі м'язи, аби розірвати залізні ланці, що сковували його руки. На обличчі у

нього вираз суворого докору і німого звинувачення. Від сильного напруження цеп розлетівся, тріснувши по ланкам. Кайданка з лівої руки злетіла взагалі, а за уламки ланцюга тримаються дві миршаві маленькі фігур. Один з «відкинутих» одягнений у військову форму у коковому шоломі, шортах та сорочці. Інший – у циліндрові, фраківі та штанах у смужку. На задньому фоні видніються піски пустелі, де для кращої орієнтації у просторі написано «Африка», а також дві пальми для ще більшого створення ефекту присутності. Немає сумніву, що у вигляді агресорів, що зазнали поразки, є спроба змалювати Францію як одного з найбільших колоніалістів світу. Тому, найвірогідніше, що в одному з них зашифрований президент Четвертої Республіки Рене Коті. Щодо іншого є сумніви. Очевидно, це відсилка до Великобританії як іншого «власника» Африки. Тоді іншим «буржуа у повітрі» міг бути прем'єр країни граф Гарольд Макміллан. Проте, є ряд запитань щодо можливості апелювання до Британії саме на цьому малюнку. Країна у 1958 р. мало зробила у напрямку деколонізації. Окремі кроки були здійснені раніше. Так, у 1956 р. влада провела плебісцит у Британському Тоголенді і вже 1957 р. ООН сповістило про утворення приєднання колишньої колонії до іншої залежної території – Золотого Берега, хоча й не надовго була частиною підпорядкованої Британії землі [2]. У березні 1957 р. Золотий Берег під назвою Гана отримав незалежність першою з країн регіону суб-Сахари [3, р. 3]. Інше звільнення від влади британців відбулося ще раніше, у 1956 р. У ході довгої війни з численними жертвами Судан закінчив добу 55-літнього союзу з Британією і вийшов з орбіти політичного впливу Єгипту. Проте, криваві події громадянського протистояння не знайшли відгуку у карикатурах радянських освітян [4]. Натомість факти з життя Африки 1958 р. стали в центрі уваги. Спроби визначити, яку з країн, що отримали незалежність у 1958 р. від влади Франції, намагався зобразити А. Гуцол на своєму малюнку, насправді, зводяться до довгого переліку. Період «параду суверенітетів», що не міг бути не помічений радянською пропагандою, почався із 28 вересня, коли у Франції та її колоніях провели референдум з питання нової французької конституції. Однак, тоді Французька Гвінея 94,4% голосів населення проголосувала проти проекту, що вивело її зі складу Французького співтовариства. І вже 2 жовтня Територіальна асамблея Гвінеї проголосила її незалежною Гвінейській республікою [5, р. 1]. За два тижні, 14 жовтня, у м. Антананаріву на Мадагаскарі проголошено автономну Мальгаську республіку; 24 листопада – Автономну Суданську республіку, 25 листопада – Автономну Республіку Сенегал, 28 листопада – Автономні Республіки Конго, Габон, Чад та Автономну Ісламську Республіку Мавританія. Ще раніше, 14 листопада Франції взяла на себе зобов'язання перед Генеральною Асамблеєю ООН надати незалежність Того у 1960 році. Однак, усі ці політичні зміни упродовж осені 1958 р. жодним чином не відбилися у карикатурах. Дискусія чомусь була почата саме в грудні. Саме тоді чорна – чи то екваторіальна Африка, зображена, на малюнку А. Гуцола стала масово пробиватись шлях до автономії у складі Французького співтовариства. Так, 1 числа новий статус отримала Убангі-Шарі (Автономна Центральнаафриканська